

Istor diechu an trevadenniñ Kanaki gant ar c'hallaoued

pe

Penaos gouennlazhañ dre erlec'hiañ ar boblañs henvroat.

Daoust d'ar pezh a vez embannet gant ar gouarnamant gall goude referendum miz Du 2018 eo diskleriet sklaer ez eus eus Kanaked , eus o Broad, eus o youl da vezañ emren ... e Miz Mae 2015 e voe embannet dirak poellgorr ditrevadenniñ an ONU gant Roch Wanytan, prezidant ar ganaked er C'hoñgres ar C'haledonia Nevez : ***"Ent-demokratelez e c'heller gwelout irrikou ur stad , Bro C'hall, o klask mirout he renkoù en ur ober neuz-vat dirak ar gumuniezh etrevroadel "***

Istor hir un trevadenniñ dre boblañ

D'an 24 a viz Gwengolo 1853 e tisklerias Auguste Febvrier Despointes, isamiral ha penn-gomandant morlu Bro C'hall e Meurvor Habask, en anv Napoleon III , dont da berc'henn war enezenn Kaledonia Nevez. D'an 29 a viz Gwengolo e voe tro Enez ar Pin. Ar pal pennañ e oa kreskiñ plas an arme gall e Meurvor Habask a-dal d'ar pennholierezh Bro Saoz. N'eo tamm ebet evit kaout un "trevadenn kastizañ, pe "toull-bac'h" evit dilec'hiañ galeourien, forbaned pe enebourien politikel en diavaez Bro C'hall, met e gwrionez eo an enebiezh etre an div vro o klask mestroniañ ar bed a zo penn abeg eus an trevadenniñ e Meurvor Habask. Ar Vro C'hall a oa he fal diskouez he galloud, he c'hreñved, dreist-holl dre an trac'hantañ trevadennel. Dont a reas eta Bro c'hall perc'henn war inizi Markizez ha Tahiti e 1842, Kaledonia Nevez da c'houde evel Wallis ha Futuna ...

Adalek ar penn kentañ e voe dibabet un trevadenniñ dre bobladur da lavarout kemmañ ar boblañs orin (ar re zu) gant tud deuet eus Bro C'hall (ar re wenn) . Ar C'haledonia Nevez , hervez diskleriadurioù pe

prezegennoù ofisiel, a oa gouestlet da vezañ un doare Australia bihan gant an disoc'h c'harv evit ar Ganaked par da hini an Aborigened. Raktres trevadenniñ Maximilien de Las Cazas e 1855 a zo sklaer ken n'eo: **"Dav eo deomp digeriñ frank dorioù an enbroañ en ur lakaat da grediñ e kaver aour e-leiz, kement-mañ evit ma vefe sachet war hor trevadenn nevez Meurvor Habask lod eus a ya da glask fortun e douaroù saoz tramor.. Lod oute a vo plaouiet! sell aze un afer, n'ez er ket da drevadenniñ gant kurusted!**

Digoret e voe ar galeoù e 1864 gant ar menoz digas tud gwenn en enezenn. Ken pell ma oa eus Bro C'hall ne oa nemet nebeut a dud oc'h enbroañ diute o-unan. Sanset e oa an enezenn-balc'h da reizhañ ar galeourien dre al labour. Evit kaout tachenoù labour e voe diberc'hennet an henvroidi, disvountet ha serret er tachenoù kloz zo, renet dindan al lezennoù anvet "Kod ar genvroadelez" hag a bado betek 1946: Difennet eo oute kuitaat o "gwarezva", n'int nemet sujidi gante gwir keodedour ebet, .. Ur c'hanak ne c'hell dont e-maez eus e "warezva" nemet evit paeañ tailhoù pe evit labourioù rediet e profit an trevadennerien pe ar rannvro (lezennoù ar 6 a viz Mae 1871 ha 6 a viz Meurzh 1876). An "Aferioù kenvroadelezh" a veze meret gant an archedi.

Ar gouennlazhañ a zo efedus! Pa oa da neubeutañ 100 000 kanak e 1800 ne chome oute nemet 35 000 bennaket e 1900..(hervez an Unesco) . Etre 1880 ha 1920 e tremener eus 40 000 kanak da 27 000 oute (hervez enklaskerien all) . Dav e vo gortoz ar bloavezhioù 1930 evit ma vefe eilpennet un tamm bihan an traoù. En niveridigezh c'hall e voe kontet 28 800 melanesian e 1936...

Daoust da niver ar galeourien hag an enbroidi nevez emgavet e chom niver ar re wenn dindan hini ar ganaked. E 1901 e oa 14 200 gall evit 27 100 kanak . Gant gounit ar nikel e vo ezhomm muioc'h-mui a vicherourien hag e vo pourchaset tud nevez, prest da labourat evit

marc'had-mat tre, eus Asia, eus Europa pe c'hoazh eus inizi Tahiti... An deiz hirie e weler c'hoazh an diseurtegezh kenewel-se en enezenn.

"Plantañ gwenn"

Ne chomo ket pobl Ganak gouzañvat , hep ober mann ebet, a-dal d'ar gwaskerezh, d'ar mac'homerezh, pe feulster an trevadennerien. Stourmet e vo gante e meur a zoare: Nac'h mont da vicherour er meingleuzioù nikel, nac'h bezañ kristenaat, en ur virout o yezhoù ...O sevel emsavadegoù amañ hag ahont. Etre 1853 hag emsavadeg bras 1878 e vo kontet 25 emsavadeg armet a-enep d'an trevadennerien. Kudenn an douar , e berc'henniezh, a zo pennabeg eus pep emsavadeg ; Ne chom gante nemet 10% eus douar-labour an enezenn, ar peurrest gant an trevadennerien!

Ar stourm dizingal ouzh un arme gant fuzuilhoù, kanolioù, soudarded harnez mat a redias ar veuriadoù d'en em unaniñ: Evel en trevadennoù all e voe boulc'het gant un argerzh a emskiant broadel. E 1878 an emsavadeg a badas 10 miz gant 200 soudard gall lac'het ha 1200 kanak jahinet. Ar moustrerezh a voe taer , garv ha didrugar: Keriadennoù hag eostoù entanet, fuzuilhadegoù prizonidi, hangasadegoù ... **Ataï** , pennstourner en emsavadeg a voe dibennet , hag e benn kaset da Bariz e mirdi an dudouriezh e 1879. (rentet eo bet d'ar Ganaked e 2014). Un adc'hopr a vije paet da bep soudard gant ma vefe degaset gantañ an div skouarn eus pep emsaver lazhet ... Met dre ma vije kaset gante skouarnoù merc'hed ha bugale e voe divizet da c'houde adc'hoprañ en ur zegas penn troc'het ar c'hanak !!

Gant ar moustrerezh e vo ivez hag adarre dilemmet douaroù digant ar ganakiz. An ofiser gall Henri Laurent Rivière (ur straed d'e anv en Oriant!!!) a voe e penn ar moustrerezh. Skrivañ a reas: "**ar gouarnour a faot dezhañ e vefe divroet ar ganakiz a vefe graet trugarez da leuskel o buhez dezho betek enezenn ar Pin pe inizi ar Belep en hanter-noz.**

Diouzh an tu kement-mañ a diouenne an henvroidi ha war an dro e vije gounezet douarou bras ha strujus. En holl eo ouzhpenn 1500 kanak hag a voe hangaset , lod betek inizi Tahiti.

E 1917 e voe un emsavadeg meur all, Noel ha Bouarate da bennstourmerien. Ouzhpenn an abegoù ordinal e oa ivez an taol-mañ hini non pas mont d 'ar brezel e Bro c'hall. Ar moustrerezh a voe ken taer, ken c'harv hag e 1878. Adc'hoprou evit lazhañ kanaked aet war uhelaat 20 lur gall evit ur prizionad, 25 lur evit ur melanezian marv !

Emzalc'h Bro C'hall, hini e renerien kenkoulz hag hini ar bolitikourien gall ne gemm e mod ebet. Derc'hel da enbroañ tud gwenn. An emzalc'h - mañ a zo bepred , d 'an deiz hirie , ar memes hini.

E 1963, gounezet o dizalc'hiezh vroadel gant broioù ar Magreb e faote da Vro c'hall kas da Galedonia Nevez 10 000 "treid-du". Ne vo a-benn ar fin nemet 2600 oute oc'h en em staliañ er Ganaki. E 1970 e embanne Roger Laroque maer trevadenner Noumea e oa ret derc'hel da "*blantañ gwenn*".

E 1972 e voe tro Pierre Messmer kentañ ministr Bro c'hall da vezañ sklaer ha sklaeroc'h c'hoazh: ***Ar C'haledonia Nevez, trevadenn a boblañ, a zo sur-awalc'h er bed a-bezh, diwezhañ takak trovanel ne vefe ket dizalc'h, e lec'h ez eus tu d'ur vro diorreet enbroañ e riezaded (...) Ne c'hell bezañ lakaet diaes Bro C'hall nemet gant arc'hadurioù broadel ar boblañs engenidik (...) Dre un enbroañ yoc'hek gant gallaoued pe tud eus an DOM e vo tu pareañ d'an dañjer-mañ (...) A-hir-dermenn ne vo tu tremen e-biou d'an arc'hadurioù broadel ar boblañs enginidik nemet ma vez ar c'humuniezhioù-poblañs eus diavaez Meurvor Habask muianiverel. Anat eo ne vo efed ebet war niver ar poblañs ma ne vez ket enbroet en un doare riezhiadel gant merc'hed ha bugale...*** (lizher Pierre Messmer da Sekretourva stadel evit an DOM-TOM).

E 1956, 51,1% eus poblañs Ar C'haledonia Nevez a oa Kanak , e 1969 ne oant ken nemet 46% hag e 1983, 42,4% . Etre 2000 ha 2004 e vo

enbroet e Kaledonia Nevez 14000 gall! Gant an niveridigezh e 2014 e vez priziet mat an trevadenn dre boblañ : Ar ganaked a zo deuet da vezañ bihanniverel en o bro : 39% eus ar boblañs . Met dizingal kaer an traoù: An inizi Loyaute 94% eus ar boblañs a zo kanak , e rannvro an Norzh 70% a zo kanak padal tro tro da Noumea n'int ken nemet 26% .

Nikel ha Mor

Mennezh Bro C'hall da chom e Kaledonia Nevez a zo dalc'het gant interestoù ekonomikel met ivez gant c'hoarioù geostrategek.

An nikel : 20% eus miradoù ar bed a vefe war an enezenn ha 7,5 milion a donnenn a gailhenn-nikel a vez tennet eus an douar bep bloaz .

Ar mor: Gant ur gorread a 18500km² e c'hell ar C'haledonia Nevez kaout ur gorread a 1 740 000 km² a Takak Ekonomikel Unwerzh (Zone Economique Exclusive). Er mor tro-dro e kaver barregzhioù pesketa pouezus (toñs, morvlokenned, chifretez,..). Sanset e vefe ivez e foñs ar mor metaloù ral (kobalt, manganéz, e stumm noduloù).

Ar pezh a zo eo ivez an tachad Azia- Meurvor Habask un dachenn a enebiezh kenetre Sina hag ar Stadoù Unanet. Setu perak e vez broudet ha harpet Bro c'hall gant stadoù ar c'huzh-heol (USA, Ostralia, Zeland Nevez) da chom ur "vro eus Meurvor Habask" daoust d'an diaesamantoù a chom kenetreze (Rainbow Warrior, aeseioù nukleel, ...)

"Top 84"

Daoust d'an diaesamantoù-mañ, gant plegennoù dilañsus, e voe adkroget gant ar stourm kreñv evit an dizalc'hiezh er bloavezhioù 1970. Adal 1969 e voe savet ur strollad yaouankiz anvet **Ar Mouchoueroù Ruz** o stourm evit an dizalc'hiezh; hag e 1971 e voe krouet **Strollad 1878**

oc'h ober dave d'an emsavadeg meur ar c'hantved diwezhañ . An daou strollad-mañ en em deuz evit krouiñ en un doare fraezh ha sklaer kentañ strollad dizalc'hour , ar **PALIKA** (Parti Liberation Kanak). E 1974 e voe krouet an **UPM** (Union Progressiste Multiraciale) o stourm ivez evit an dizalc'hiezh hag e voe kemmet hec'h anv e 1977 evit dont da vezañ Union Progressiste Mélanésienne. Ar bloaz-se ivez ar strollad **Union Calédonienne** (bet krouet e 1956) a embann an arc'hadur dizalc'hour hag e voe krouet ivez ar **FULK** (Talbenn Unvan Dieubidigezh Kanaki) . E 1979 e voe tro ar strollad sokialour kaledonian (**PSC**) da vont gant ar memes arc'hadur...

E 1984, an holl strolladoù-mañ en em deuz er memes aozadur an **FLNKS**, ar sindikad dizalc'hour **USTKE** (union syndicale des Travailleurs Kanak et des Exploites) krouet e 1981 a yeas davet an FLNKS kerkent ha krouet.

Pouezus kaer eo ober meneg eus ar bloavezhioù-se , liesseurtegezh ar strolladoù o vont gant an dizalc'hiezh , o haeriñ o hevelpred, o vont gant hent an dizalc'hiezh Kanak. Diouzh un tu ar re wenn barrek da beveziñ muioc'h ha muioc'h bepred , tiez, skolioù, kirri-tan, ... Diouzh an tu all ar re zu , dilabour, hep dour-red, tredan ebet, re nebeut a zouar, skol ebet .... Da skouer sifroù ofisiel e 1983 gant ar CNASEA (Caisse Nazionale d'Aménagement des Structures des Exploitations Agricoles) : 165 000 hekt a zouar evit 30000 kanak , 350 000 hekt evit 2035 trevadenner gall...

Er memes mare e weler degouezhout war an enezenn enbroidi nevez o tont eus Bro c'hall, hag ar moustrerezh a-enep stourmerien er strolladoù peoc'hus o tont da vezañ taer ha taeroc'h c'hoazh, met ivez en inizi tro-dro pobloù o gounit en-dro o frankiz : Samoa ar C'hornog e 1962, Noru e 1968, Tonga ha Fidji e 1970, Papouazi e 1975, Tuvalu hag Inizi Salomon e 1978, Kiribati e 1979 , ar Vanuatu 1980...

E-barzh e soñj enebañ ouzh ar strolladoù dizalc'hour, ouzh ar menozioù a vroadelouriezh er bobl ganak, ez eas gouarnamant Giscard d'Estaing gant deskemmadurioù a bep-seurt. E 1976 e voe raktres Stirn sañset reiñ muioc'h a emrenerezh d'an enezenn. E 1979, e vo embannet gant ar gouarnamant gall ur raktres a hir-dermen evit un diorenn ekonomikel ha sokial evit ar C'haledonia Nevez. Nac'het e voe gant ar strolladoù dizalc'hour hag e vo divizet gante mont en darempred gant Poellgorr an Didrevadenniñ en ONU . Mont a refont e darempred ivez gant strolladoù gall PCF ha PS hag e vo sinet kenetreze un diskleriadur evit ar gwir da emsavelañ e Kaledonia Nevez. Ur wech aet e penn d'ar Stad C'hall, e 1981, e vo , anat eo, ankounac'het an emglev gant Mitterand hag e vignoned an tu kleiz!

War an enezenn, e vo divizet gant an drevadennerien c'hoari ur strategiezh tennderus: Drouklazhadenn Pierre Declercq, e penn an Unvaniezh Kaledonian e 1981. E-pad pevar bloaz e vo manifestadegoù gant an trevadannerien, manifestagoù all gant ar ganaked, serret hentoù zo, sit-inoù, gouzalc'hioù... Hep ne vefe taolet pled oute gant ar gouarnamant Mitterand. A-benn ar fin , e 1984, e vo kinniget ur raktres , unan ouzhpenn, anvet Lemoine, evit ur statud nevez evit an enezenn. Hemañ da vezañ gwiriekat dre votadeg. Nac'het e voe gant an FLNSK nevez krouet ha divizet gante ur boykot oberiant a-enep ar votadeg, divizet ivez ar pal "**Top 84**", da lavarout an dizalc'hiezh evit fin ar bloavezh 1984.

Ar boykot oberiant a raio berzh: Serret e vo degadoù a hent, distrujet ur pod-mouezhiañ e ti-kêr Kanala gant Eloi Machoro, ... Ar votadeg a voe hep ar ganaked! Daoust d'ar moustrerezh trevadennel taer (Toullbac'het degadoù a stourmer kanak) e kendalc'h ar c'habalerezh evit an Top 84. Bremañ e vez goulennet ivez leuskel da vont ar stourmerien lakaet en toull: Gouzalc'het e vo tiez-kêr Hienghene, Lifou, Ponerihouenn ha Poya e miz du 1984, Gouzalc'het e vo archedi Thio hag Ouvea, serret hentoù Thio, balc'het e vo isprefed ar ripiblik eus inizi Loyaute...D'an deiz kentañ a viz Kerzu e vo staliet gouarnamant Kanaki

gant an FLNKS dirak kazetennerien ar bed a-bezh....Ha savet e vo o banniel.

"Digor eo Chase ar c'hanak"

Ar Stad c'hall hag an trevadennerien, tapet berr, a zibab mont gant ar feulster. Tu a oa lenn war mogerioù Noumea luganioù evel " Colon prend ton fusil " pe "Caldoche aux armes" .. hag d'ar 5 a viz Du 1984 e voe lazhadeg Hienghene: 10 kanak drouklazhet en o zouez daou vreur da Jean Mari Tjibaou. An torfedourien a vo didamallet e 1986! "**Digor eo chase ar c'hanak** " eme Jean-Marie Tjibaou !

Ha ne ra nemet kregiñ : Evit ar gouarnamant gall, evit trevedennerien zo eo dav enulliñ, lazhañ, penn-renerien an dizalc'hourien. D'an 12 a viz Genver 1985 e vo lazhet Eloi Machoro ha Marsel Nonnaro gant ar Gign hag ur c'homando trevadennerien . (e 1986, e lez-varn an asizoù en departamant An Aisne, e vo embannet gant un archer a oa eno, e oa dre urzh a oa bet drouklazhet Eloi Marchoro hag e vignon).

Evit ar wech kentañ abaoe Brezel an Aljeria e vo staliet ur stad a zifrae hag ar c'heulfe, hag ar gazetenn c'hall Liberation da embann d'an 8 a viz Mae 1985 " Les Caldoches traquent les Kanaks": Razhadegoù(ratonnades), drouklazhoù, tanioù-gwall tiez kanaked, balc'hadennoù...

E 1986 e teu en-dro an tu dehou e penn d'ar Stad C'hall hag hemañ da glask sioulaat an traoù. Kinniget e vo raktres Pons e 1986 o kinnig un doare referendum evit 1987.. Galvet e vo d'ar Boykot ur wech c'hoazh gant an FLNKS peogwir e vez nac'het anavezout ar bobl Ganak . Respont ar stad c'hall a voe sklaer: mont gant an talañ-arme hag e voe kaset da Galedonia Nevez 8000 soudard (unan evit 7 melanesian) archerien, harzlammerien, crssed...

Etre 1984 ha 1988 e voe graet berzh gant an FLNKS en etrevroadel . Soutennet eo bremañ gant luskad ar broioù di-steudet; An ONU da embann ar gwir da Ganaki da vezañ emren ha dizalc'h.

Brezel an Aljeria e bihan

Dismegañset gant Bro C'hall met anavezet gant an ONU ne oa ket tu enebiñ ouzh an arme gall staliet ha niverus war o enezenn e vo dibabet stourm ingal ha dizehan dre stourmadennoù arouzel. Ar stourm evit an dizalc'hidigezh a yeas ivez, evel forzh peseurt stourm dieubiñ broadel e vefe , war du an etrevroadel. Istor lazhadeg mougev Ouvea e miz Ebrel 1988 a zo da vezañ priziet diwar an elfennoù-mañ: ur stourm arouzel evit boykot an dilennadegoù aet da lazhadeg trevadennel gant skoazell an arme gall.

D'an 22 a viz Ebrel e voe aloubet archedi Ouvea gant broadelourien Kanak. An tenn fuzuilh kentañ a voe gant un ofiser gall eus ar "garde civile" hag a lazhas ur stourmer kanak. Diwar neuze er fuzuilhadeg e voe lazhet pevar archer gall ... (ha n'eo ket dre gontell evel ma voe embannet gant Jacques Chirac er radio an deiz-se!) . 16 archer a voe graet prizoniad ha skoachet er mougevioù Ouvea.

Kerkent e voe lusket ur gwezhiad milourel " Victor" da anv: 270 soudarded kaset war blas, nac'h e vo kevraouet un emglev, nac'het an hanterourien, jahinet evit gouzout e pelec'h e oa ar c'huzhadenn, ...

19 kanak a vo lazhet ha daou soudard gall ivez, ar re gloazet a vo jahinet , ur c'hanak fuzuilhet e tro-kein... Ministr gall an armeoù, Jean Pierre Chevenement, a vo rediet da embann, en ur c'hinañ, "**...e oa bet oberennoù hinienell zo kontrol da lezennoù ar brezel met ne oa ket awalc'h evit saotrañ enor an arme gall** " .

"Trec'h-arme" an trevadennour gall e Ouvea a guzh e gwirionez ur faezhidigezh bolitikel. An FLNKS a gendalc'h gant e luganioù a

dizac'houriezh, gant e strategiezh a stourm darsavel, amañ hag ahont. War an dachenn etrevroadel , e vo kunujennet Bro c'hall : ar Vroioù tro-dro, Samoa, Papoua Ginea-Nevez, Fidji ... a c'houlenn e vefe un enklask etrevroadel hag a vo savet gant an ONU .

D'an 8 a Viz Mae 1988 e voe obidoù ar stroumerien kanak lazhet e Ouvea ha Jean Marie Tjibaoù a gemeras ar gaoz:

"Gant Lazhadeg kriz Ouvea e vo kreñvaet c'hoazh mennerezh ar bobl Ganak. An arc'hadurioù evit dizalc'hiezh Kanaki tremeno dreist d'an 8 a viz Mae. An Aotroù Poñs a zo e touesk bezierien pobl Ganak. Spi a zo ganin e vo ambrouget bep noz betek e varv gant damskeud merzherien Ouvea. Da viken e vo daonet. Pedit a ran evit ma yafe d'an ifern."

Serret e vez bepred an hentoù, ar geradennoù, kendalc'h a ra ar chouanerezh darsavel . Bro C'hall, an trevadennerien, ar soudarded a ya d'ar poent-se gant ar reolataat (normalisation) par da hini gouzañvet gant Pobl Algerian : Evezhaat monedone ar ganaked, furchadegoù er geradennoù, "rastelladennoù", "atersadurioù kreñvaat" (jahinerezh), preizhadegoù.. D'an 23 a viz Mae 1988 e voe drouklazhet ur c'hanak yaouank, Albert Poatyé e anv, gant ar "beredoù ruz" deuet da aloubin meuriad Paola e Pwei.

Bec'h war ar stad C'hall eus tu an etrevroadel kenkoulz hag war an enezenn, e voe rediet da glask sioulaat an traoù. Ar galdoched ivez, a fell dezho gounit amzer , ar pal gante a oa kaout ur strollad kanak a-enep an dizalc'hiezh.

Emglevioù Matignon : Ar pal "enframmañ" evit "mougañ"

D'ar 26 a viz Mezheven 1988 e voe sinet ur emglev kenetre an FLNKS , an enepdizac'hourien eus ar RPCR (rassemblement pour la Caledonie

dans la republique) hag ar Stad C'hall. Sañset int da grouiñ amveziadoù evit ur referendum diwar an emrenerezh a-benn 1998. An FLNKS a zo anavezet evit bezañ derc'houezour ar ganaked hag e vo krouet ter rannvro, div oute renet gant an dizalc'hourien goude dilennadegoù 1989.

Evit meur a strollad kanak e chom an emglev luziet: Mann ebet diwar-benn ar brizonidi politikel, ken nebeut all diwar goulennoù evit diouzhtu ar bobl ganak, met dreist-holl e vez kaset da re bell en amzer termen darevezh an dizalc'hiezh. Goude tri miz a dabut e vo sinet an emglev gant an FLNKS d'an 11 a viz Gwengolo 1988, met hep ar strollad FUKL(Talbenn Unvan Dieubiñ Kanaki) o terc'hel da lakaat en araok an dizalc'hiezh vroadel.

Ar c'hemperzh nevez a voe chalus awalc'h, pa ne oa houlek (goulennoù diwar tro-kein an emglev, isemglev-kuzh..) ha d'ar 5 a viz Mae 1989 e voe lazhet Jean Marie Tjibabou ha Yeiwene Yeiwene gant ur stourmer eus Ouvea Djubelli Wea...Hemañ a gave dezhañ e oa bet gwerzhet pa ne vefe trubardet stourm evit an dizalc'hiezh.

E-kerz kendalc'h an FLNKS e 1990 ha da c'houde e 1991 e vo embannet an disfiziañs ouzh emglevioù Matignon, en ur embannet n'int nemet brizh-emglevioù da c'hortoz...

Pal sklaer ar Stad C'hall a zo gounit amzer, leuskel an traoù da vreinañ, adtapout ar galloud tamm ha tamm en ur gemmañ al lugañ a zizalc'hiezh da " gwirioù ar pobloù henginidik", rannañ ar strolladoù kenetreze, hag eo gwir e vo komzet gant lod eus an FLNKS muioc'h-mui eus gwirioù ar pobloù henginidik eget eus dizalc'hiezh adalek an emglevioù Matignon... War an dro e klask ar Stad C'hall d'en em ingaliñ gant ar vroioù tro-dro d'an enezenn. Digarezioù ofisiel ha da heul un digoll a 7 milion dollard goude afer ar Rainbow Warrior kaset d'ar strad gant servijoù kuzh Bro C'hall e Zeland Nevez e 1986, Paouezet gant an taolioù aesa nukleel e Polinezia e 1996. Lobiing en ONU evit ma ne vefe komzet ken eus dizalc'hiezh ar bobl ganak met eus emrenerezh ur rann-vro...

Emglevioù nevez Noumea

E 1998, goude dek bloaz a emglevioù gant ar stad C'hall e voe poent muzuliañ ha priziañ an "araokadennoù". Trec'h a voe ar Stad C'hall gant e strategiezh rannañ : Reiñ bod da lod er frammoù stadel nevez, ar re mañ o vont gant an trefoedajoù politikel, .. E pep dilennadeg adalek 1989 e vo disemglev kenetre ar strollad kanak, ar sindikad broadelour USTKE a yelo kuit eus an FLNKS e 1989 en abeg d'ur mont-a-dreuz politikel!

"Ebarzhiñ evit Mougañ" a voe pal ar c'hallaoued hag an trevadennourien hag a semblante bezañ tizhet. Kendalc'h a ra ar stad C'hall gant he folitikerezh a boblañ ha dont a ra pobl ganak bihanniverel da vat en he bro. War an dachenn ekonomikel ha sokial ne voe adkempouezadenn ebet.. Gwasoc'h marteze. Rannet eo an enezenn e div lodenn: trevadennerien pinvikik tro-dro da Noumea hag ar Ganaked rediet da chom pell oute, da vezañ evel arlezaded.

E miz Mae 1998 e voe sinet un emglev nevez . Pal an trevadennerien hag ar Stad C'hall a zo bepred ar meme hini gounit amzer, evit ne vefe ket ken komzet eus dizalc'hiezh met kentoc'h eus un doare gwirioù an dud henginidik. Eus tu ar ganakiz e faot dezho e vefe anavezet ez ofisiel ez eus eus ar Bobl Ganak, ne vefe kaset tud ken e Kaledonia nemet evit votiñ evit Bro C'hall, hag e vefe diskleriet sklaer ha fraez e vo votadegoù evit an dizalc'hiezh. Da eil renk an emglev e vez adveneget adarre eo ret reiñ en-dro an douaroù laeret d'ar ganaked, eo ret mat reiñ en-dro gwirioù ha galoudoù meret eus Pariz pe Noumea da Ganaki, eo ret da Galedonia Nevez kaout arouezioù o terc'hel kont eus ar ganaked (anv , banniel, kan broadel, arouezioù war ar bilhiji-bank, ..). Skrivet e vo an emglev en un doare luziet, forc'hellek ha daouduiek, un doare all da enebañ ouzh an dizalc'hourien, kement hag e vo gwiraourien oc'h embann tra hag lod all ar c'hontrol !

Ugent vloaz goude emglevioù Noumea, an **RIN** (Unvaniezh an Dizalc'hourien hag ar Vroadelourien) o vodañ an "Unvaniezh Galedonian", an "Dynamik Unitaire Sud" ha "Unvaniezh ar sindikadel al labourien hag ar gorvoidi" , da embann: **"Al loden vrasañ eus ar stignadelloù n int ket bet kaset da benn, na zoken lakaet e pleustr, abalamour d'an travadennerien, d'an doare luziet ha daouduiek an emglev, o leuskel war an dro ar Stad C'hall da gouleviañ diouzh e interestoù. Ar pal "adkempouezañ" el labourioù publik pe prevez, en deskadurezh, er yec'hed, er stummañ..n'eo ket bet tizhet, pell ac'hane. War an dachenn ekonomikel araokadenn ebet, kenderc'hel a ra ar Stad C'hall gant un ekonomiezh trevadennourel, diazezet diwar amzalc'h ouzh ar vro-benn, ouzh Pariz. An deiz hirie an digevatalder kevredigezhel a zo gwasoc'h eget biken evit ar ganaked. An identelezh Ganak n'eo ket anavezet er frammoù stadel. An enbroañ broudet gant ar stad c'hall en deus graet e vezomp bihannirevek en hor bro... Diwar an holl titouroù-mañ e embann kreñv an RIN eo ur c'hwitadenn, ul louzenn emglevioù Noumea!"**

E 2016, e vo nac'het enskivañ 25 000 kanak war listenn an dilennadegoù ..Goude manifestadegoù ne vo aotret nemet 7000 oute da vont da votiñ...

C'hwec'h miz araok ar referendum ec'h embanne Louis Kotra Uregei, prezidant ar Strollad Labourour: **Evidomp-ni, keit e vo nac'het bezoud pobl Ganak ne c'hell ket bezañ ar referendum hini an emsavelañ... An trevadennerien a vo trec'h peogwir ez int nivesuroc'h, peogwir e vez nac'het da ganaked zo mont da votiñ. N'ouzon ket penaos envel ar votadeg met n 'eo ket ur votadeg evit an emsavelañ!**

Gounezet eo bet ar referendum gant an trevadenourien, evit brasañ plijadur ar prezidant Macron hag ar bolitikouiren gall eus forzh peseurt

tu e vefent ar re-mañ o vont gant poeñsadennoù doare " destin commun" pe "le vivre ensemble" ... Ne bado ket ... Ar Yaouankiz Kanak a zo en em sevel, ar pezh a zo ur souezh evit ar ganaked oc'h-unan. An trevadennour a zo deuet e Kaledonia Nevez evit an arc'hant aes hag e yelo kuit en-dro kerkent ha ma vo diaes ha diaesoc'h an traoù war an dachenn ekonomikel ...Ar ganaked a chomo en o bro, hag e teuio o deiz !

Ur gentel evidomp ni Bretoned! Ar gouennlazhañ dre boblañ n'eo ket digoulzet amañ kenneubet !

Envel Antraoù